

Els colors de la neu

CLAUDE MONET (1840-1926) / MUSEUM BARBERINI (POTSDAM)

Jordi Sedó

Lingüista i escriptor

www.escriptors.cat/autors/jordisedo

El mite d'una suposada varietat de denominacions diverses per als noms que donen els esquimals al color de la neu, mentre nosaltres en tenim prou amb la paraula 'blanc' és fals. Sí que és cert que la neu –no pas el color– rep diferents denominacions en les diverses llengües existents a la regió de l'Àrtic, segons si es troba a terra, si cau del cel, si el vent l'ha amuntegada o si l'alça de terra. Tot just quatre substantius diferents. Però això no passa de ser igual d'específic –ni més ni menys– que el que fem en català quan, per a anomenar l'aigua, disposem de mots com ara 'pluja', 'xàfec', 'ruixat', 'neu', 'calamarsa', 'glac', 'caramell', 'gebre', 'rosada', 'vapor', 'humitat', 'inundació', 'riu', 'torrent', 'deu', 'cascada', 'llac', 'mar' i 'oceà'. I la llista, segurament, no és exhaustiva. Sorprenent riquesa lèxica de la qual potser no som gaire conscients si algú no ens posa aquest deversall de paraules, totes amb una arrel diferent, una darrere de l'altra. Una diversitat que no percebem perquè trobem que seria impossible entendre'ns si no en disposéssim. Perquè la nostra realitat fa que totes aquestes denominacions siguin pertinents i, fins i tot, imprescindibles en determinades ocasions.

El mite dels colors de la neu, efectivament, és fals o, si més no, no descriu ben bé la realitat a què fa referència, però serveix per a posar de manifest una veritat inqüestionable: que cada llengua s'adapta a les necessitats de la comunitat que la fa servir i, alhora, aquesta adaptació serveix per a retroalimentar i fixar la manera de mirar el món que té cada comunitat de parlants, perquè, si una llengua gosa no fer aquest procés d'adaptació, no trigarà a desaparèixer.

D'aquesta màxima irrefutable, en podem extreure una primera conclusió importantíssima: les llengües només sobreviuen si canvien. I només canvien si els seus parlants són capaços de donar-los aquesta versatilitat. Cal, però, no confondre el canvi lingüístic amb el procés de degradació d'una llengua, que sí que pot comportar-ne la mort. Sovint, es diu que el llatí és una llengua morta, però això, en realitat no és del tot cert. El llatí perviu –i ho fa amb salut de ferro– a través de totes les llengües que ha generat, que, d'una manera o d'una altra, no són més que dialectes consecutius del llatí: és a dir, gràcies al fet que va ser capaç de canviar per a adaptar-se a cada comunitat que la va adoptar, pre-

nent elements de substrat, incorporant-ne d'adstrat i resignant-se a acceptar-ne també de superstrat, cedint, en definitiva, característiques pròpies, però conservant sempre la seva essència primigènia.

Una llengua que no evoluciona està abocada a la desaparició. I, al seu torn, esdevé més forta cada cop que es mostra capaç d'adaptar-se a la realitat, que canvia cada dia que passa. Ara bé, també pot succeir que una determinada comunitat renunciï a aquest canvi natural i opti per deixar de parlar la pròpia llengua i de transmetre-la als seus fills. Necessàriament, aquesta comunitat, passarà a adoptar-ne una de diferent i aquest sí que serà un cas més que probable de mort d'una llengua, com ja ha passat en innumbrables ocasions, al llarg dels segles.

Alerta, però, perquè quan una llengua només canvia adoptant paraules exclusivament o molt majoritàriament d'una altra que és molt pròxima i semblant i que s'hi superposa, corre el perill d'esdevenir-ne un dialecte. És l'anomenat procés de dialectalització, que pot acabar en substitució, i, per tant, molt probablement, amb la mort d'aquella llengua si el territori que l'ha sofert és l'únic on es parla. I la música de fons d'aquesta afirmació ens sona des de molt a la vora.

A propòsit de tot aquest fenomen, permeteu-me citar alguns paràgrafs del llibre que Eumo ha publicat recentment i que porta per títol el mateix que aquest article: *Els colors de la neu*. Els autors, Pere Comellas i Carme Junyent, hi afirmen: "No hi ha causes lingüístiques que aboquin una llengua a l'extinció." I més endavant, reblen: "Quan algú abandona la seva llengua segurament el que vol és deixar enrere allò que l'estigmatitza. [...] Massa sovint, però, la renúncia no porta aparellat el reconeixement que s'esperava i aleshores a la frustració s'hi suma la pèrdua." Finalment, deixeu-me fer una nova cita que em sembla molt rellevant. Diuen que "quan una llengua mor desapareix coneixement". Més explícita i més rotunda no pot ser l'afirmació.

El llibre, extraordinàriament ben documentat i a bastament referenciat, ens parla, fonamental-

ment, de la naturalesa de la llengua, de la riquesa de pensament que pot arribar a vehicular l'esplèndida diversitat lingüística existent al món i de la versatilitat que el cervell humà és capaç de posar en funcionament per tal que cada idioma s'adapti perfectament a les necessitats comunicatives dels seus usuaris. Ens refereix curiosíssims detalls de llengües remotes que tenen, per exemple, un sistema de numeració tan rudimentari que només fan ús dels nombres 'un', 'dos', 'tres', 'quatre', 'uns quants' i 'molts' o que compten referint-se a les parts del cos, que representen nombres: 'dit' seria l'u, 'mà' el cinc i 'home' el vint, en referència al nombre de dits que té una persona entre mans i peus. Hi ha altres llengües en què conceptes com 'jo' o 'tu' tenen paraules diferents per a marcar si són de gènere masculí o femení i inclouen, a més, una noció de jerarquia o formalitat. N'hi ha també en què les paraules a través de les quals els parlants es refereixen a les relacions de parentiu inclouen la noció de si aquell cosí o aquell oncle pertany a la branca paterna o a la branca materna perquè hi ha cultures en què això és rellevant; d'altres, no tenen paraules específiques per a 'oncle', 'pare' o 'avi', sinó que tots els parentius d'ascendència tenen el mateix nom. En aquestes llengües, el pare, tots els seus germans i l'avi i tots els seus germans reben el nom de 'pare'; i la mare, l'àvia i les germanes de l'una i de l'altra, el de mare; i tampoc no es diferencia entre germans i cosins més que pel sexe i per l'edat; la noció única de germà/cosí es reparteix, doncs, en dues paraules diferents que marquen el sexe però no diferencien entre els nostres 'germà' i 'cosí'. Mots que no tenen necessàriament la mateixa arrel perquè corresponen a conceptes que, d'acord amb els valors jeràrquics de la seva societat, entenen com a diferents, segons si es refereixen al germà/cosí més gran o al germà/cosí més petit. I també s'equiparen els mots que signifiquen fill i nebot.

És a dir, maneres de parlar que han d'adaptar-se necessàriament a la concepció del món de la cultura que vehiculen. Nosaltres, com a membres d'una cultura en què sol ser superflu informar sistemàticament de si parlem d'un germà més gran o d'un de més petit, no podem entendre gaire bé per què, en determinades llengües, aquesta és una informació imprescindible, però quan una cultura determinada entén, per exemple, que ser el germà més gran, en determinades situacions, atorga el dret d'obediència per part dels més petits, la distinció sembla del tot pertinent.

Permeteu-me posar un exemple propi que ens és molt pròxim: quan, en català, diem 'hereu' no sempre volem dir exactament el mateix que quan, en castellà, diuen 'heredero'. I això és així en virtut de l'especificitat del dret català i a desgrat de tractar-se de llengües tan semblants i geogràficament tan properes. Un cas que exemplifica clarament l'adaptació d'una llengua a la realitat de la seva comunitat de parlants.

Tornant al llibre *Els colors de la neu*, cal dir que ens explica també que cada cultura dona nom només allò que li sembla rellevant i apunta la possibilitat que si, una llengua no posseeix una paraula per a denominar una determinada realitat, pot ser perquè els membres d'aquella cultura no perceben aquella realitat o, si més no, que no la considerin perquè, segons els autors, "les coses guanyen existència a mesura que tenen nom".

Finalment, és que, en definitiva, el que ens cal és abandonar els mites que hi ha llengües millors i llengües pitjors, llengües més aptes per a l'amor, la guerra, la filosofia o la ciència; llengües més riques i d'altres que no ho són tant; llengües més perfectes i altres de més imperfectes i llengües de cultura i llengües que no poden ser qualificades així. La capacitat de parlar és inherent a l'espècie humana i totes les comunitats de parlants són capaces d'entendre's a la perfecció parlant en la seva llengua perquè tots els idiomes són capaços de generar mecanismes per a adaptar-se als canvis constants que pateix la realitat i, sobretot, a les característiques de la realitat de la comunitat que els fa servir. I quan una llengua no ho fa, normalment per causes extralingüístiques, acaba sucumbint als pas dels anys de manera inexorable.

Cal abandonar els mites que hi ha llengües millors i llengües pitjors, llengües més riques i d'altres que no ho són tant